

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

ХБНГУ-ын
Фридрих-Эбертийн сан

2020

ЦАР ТАХАЛ

**КОВИД-19
МОНГОЛ УЛСЫН
НИЙГЭМ ХАМГААЛЛЫН
НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ**

Улаанбаатар хот

КОВИД-19 ҮЕИЙН МОНГОЛ УЛСЫН НИЙГЭМ ХАМГААЛЛЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Энэхүү судалгааны ажлыг Фридрих-Эбертийн сангийн захиалгаар хийж гүйцэтгэв. Судалгааны аливаа агуулга, мэдээллийн үнэн зөвийг судлаач хариуцах бөгөөд Фридрих-Эбертийн сангийн байр суурьд нийцэж байх албагүй болно.

Судалгааг хийж гүйцэтгэсэн: Г.Наранбаяр

МЭДЛЭГИЙН
ХОТХОН ТББ

Мэдлэгийн хотхон НҮТББ

Эхийг бэлтгэсэн

Ё.Батболд

©ХБНГУ-ын Фридрих-Эбертийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газраас эрхлэн гаргав. Уг бүтээлийн эрх хуулийн дагуу хамгаалагдсан тул зөвшөөрөлгүйгээр болон эшлэлгүйгээр хуулбарлах, олшруулах, хэсэгчлэн авах, ашиглах, арилжааны зориулалтаар хэвлэн нийтлэхийг зохиогчийн эрх зөрчсөнд тооцно.

ISBN 978-9919-9527-8-5

**COVID-19 -ийн ҮЕИЙН
МОНГОЛ УЛСЫН
НИЙГЭМ ХАМГААЛЛЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ**

COVID-19-ИЙН ҮЕИЙН МОНГОЛ УЛСЫН НИЙГЭМ ХАМГААЛЛЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

1. Монгол Улсын нийгэм хамгааллын ерөнхий төлөв байдал.

Монгол Улсад “Хөдөлмөрийн”, “Нийгмийн даатгалын”, “Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн”, “Нийгмийн халамжийн” тухай зэрэг нийгэм хамгааллын үндсэн суурь зарчмуудыг багтаасан хуулиудаас гадна “Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах”, “Хүүхэд хамгааллын”, “Залуучуудын хөгжлийг дэмжих”, “Ахмад настны”, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн” тухай зэрэг сегмент бүрт зориулсан хууль эрх зүйн актуудыг мөрдүүлэн хэрэгжүүлдэг.

А. Хүн ам, хөдөлмөр эрхлэлт.

Монгол Улсын хүн ам 3 296.9 мянга, өрхийн тоо 897.4 мянга. Үүнээс хотод 2 259.0 мянга (Улаанбаатар хотод 1 539.8), хөдөөд 1 037.9 мянган иргэн оршин сууж байна. 0-18 насны хүүхэд 1261 мянга.

Ажиллах хүч 1273.9 мянга, ажилласад 1 146.2 мянга. Ажилгүй хүн 127.7 мянга, бүртгэлтэй ажилгүй иргэд 20.8 мянга. 2019 оны статистикийн мэдээгээр ажиллах хүчний оролцооны түвшин 60.5 хувь, хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 54.4 хувь байна. Хөдөлмөрийн дутуу ашиглалт 2019 онд 201.6 мянга болж, 127.7 (63.3%) мянга нь ажилгүй хүн, 58.8 (29.2%) мянга нь боломжит ажиллах хүч, 15.1 (7.5%) мянга нь цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчид байна. Хөдөлмөрийн дутуу ашиглалтын нийлмэл түвшин 2019 онд 15.1 хувь, ажилгүйдлийн түвшин 10.0 хувь, ажилгүй хүн болон боломжит ажиллах хүчний нэгдсэн түвшин 14.0 хувь, цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт болон ажилгүйдлийн нэгдсэн түвшин 11.2 хувь байна.

Төрийн албанд 2016 оны эцэст 189.0 мянган албан хаагч ажиллаж байсан бол 2019 оны эцэст 198.5 мянга болж, 9.5 мянгаар өслөө. Төрийн албанд ажиллаж байгаа албан хаагчдын 3.6 мянга буюу 1.8 хувь нь улс төрийн, 19.0 мянга буюу 9.6 хувь нь төрийн захиргааны, 38.6 мянга буюу 19.4 хувь нь төрийн тусгай, 137.2 мянга буюу 69.2 хувь нь төрийн үйлчилгээний албанд ажиллаж байна.

Ажахуйн нэгж, байгууллагын ажиллагчдын сарын дундаж цалин 2019 онд 1.1 сая төгрөг болж, 2018 оноос 121.4 (12.1%) мянган төгрөгөөр өссөн байна. Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн тайланд 2019 онд хамрагдсан нийт ажиллагчдын 80.7 (9.9%) мянга нь 320.0 мянган төгрөг хүртэлх цалинтай, 116.4 (14.3%) мянга нь 320.0-500.0 мянган төгрөгийн цалинтай, 266.9 (32.8%) мянга нь 500.0-900.0 мянган төгрөгийн цалинтай, 176.7 (21.7%) мянга нь 900.0-1300.0 мянган төгрөгийн цалинтай, 45.6 (5.6%) мянга нь 1300.0-1500.0 мянган төгрөгийн цалинтай, 127.4 (15.7%) мянга нь 1500.0 мянган төгрөгөөс дээш цалинтай байна.

Б. Амьжиргаа.

Ядуурал улсын дунджаар 28.4 хувь, хотод 27.2 , хөдөөд 30.8 хувь байна (Дэлхийн банк. Ядуурлын судалгаа 2018 он). Амьжиргааны доод төвшин нэг хүнд сард ногдох үзүүлэлтээр хотод 230 мянган төгрөг, хөдөөд 200 мянган төгрөг байна. Ядуурлын үндсэн үзүүлэлт зүүн бүсийн аймгуудад хамгийн доогуур үзүүлэлттэй байгаа хэдий ч говийн бүсийн Говь-Сүмбэр аймаг ядуулал хамгийн ихтэй (51.9 хувь), Өмнөговь аймаг ядуурал хамгийн бага (11.8 хувь) гэсэн статистик мэдээ

бий. Хөдөө орон нутаг дахь ядуурлын төвшин нь алслагдмал байдал, дэд бүтцийн хөгжлөөс илүүтэйгээр тухайн нутагт уул уурхайн ашиглалт, цаг уураас хамааралтай нүүдлийн мал аж ахуйн өсөлттэй ихээхэн холбоотой байдаг. Ядуурлын төвшингээс дээгүүр орлоготой байгаа иргэдийн нэг хүнд ногдох сарын дундаж хэрэглээ дунджаар 290,0 мянган төгрөг, уг шугамнаас доогуур орлоготой байгаа иргэдэд 108,0 мянган төгрөг байна. Ядуурлын түвшингээс доош буюу сард 146,0 мянган төгрөгөөс бага хэрэглээний зардалтай иргэдийн тоо 907.5 мянга болж урьд жилүүдийнхээс нэмэгджээ. Иргэдийн хэрэглээ буурч, ядуурал нэмэгдэхэд нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийн нэг болох хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг авч үзэхэд 2014-2017 онд ажиллах хүчний оролцооны түвшин 62.1-ээс 61.1 хувь, хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 57.2-оос 55.8 хувь болж буурч, ажилгүйдлийн түвшин 7.9-өөс 8.8 хувь болж нэмэгджээ. 2018 оны IV улирлын байдлаар ажилгүйдлийн түвшин 6.9 хувь болж буурсан ч нийт ажилгүй иргэдийн тоонд төдийлөн өөрчлөлт орохгүй байна.

Тааламжтай үед хуримтлал бага хийдэг, хүнд үед зарлагаа нэмэгдүүлдэг байдал нь Монгол Улсын төсвийн хүндрэлийн гол асуудал болсоор байна. Цалингийн сан 2011 онд ДНБ-ний 6.1 хувьтай тэнцэж байсан бол 2017 онд 6.5 хувь (2016 онд 7.3 хувьд хүрсэн) болж өссөн. Энэ нь цалингийн өндөр өсөлт бус харин төрийн албан хаагчдын тооны өсөлтөөс голлон шалтгаалсан байхаар байна (*ТӨСВИЙН ЗАРДЛЫН ТОЙМ СУДАЛГАА. Дэлхийн банк. 2018 он*)

Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар

(НӨАТ), онцгой албан татвар болон ХХОАТ-ын хуваарилалтын нөлөөллийн шинжилгээнээс үзэхэд хүн амын орлогын албан татварын 10 хувь нь харьцангуй утгаар орлогоос ялимгүй хамаарсан боловч нийт татварын орлогын 9 хувийг л бүрдүүлж байна (НӨАТ болон нийгмийн даатгал шимтгэл (НДШ) тус бүр нийт татварын орлогын 20 хувийг эзэлж байгаа юм). НӨАТ болон онцгой албан татвар нь ядуу бус иргэдээс илүүтэйгээр ядуу иргэдэд илүү дарамт үзүүлж, тэгш бус байдлыг бий болгож байна. Жини коэффициентоор тооцоход НӨАТ болон онцгой албан татвар нь орлогын тэгш бус байдлыг 0.1 хувиар нэмэгдүүлж байхад ХХОАТ болон НДШ нь эцсийн орлогын тэгш бус байдлыг 0.7 болон 0.4 хувиар тус тус бууруулж байна.

Хүн амын өдөрт хэрэглэж байгаа хүнсний бүтээгдэхүүний илчлэг дунджаар 2680 ккал боловч хотод 2345 ккал байгаа нь шаардлагатай хэмжээнд (2500-2700 ккал) арай хүрэхгүй байгаа.

Нийгмийн халамжийн туслалцаа гарцаагүй шаардлагатай өрхөд амьдарч байгаа хүүхдийн тоо 2017 оны байдлаар 399943 хэмээн (Нийт хүүхдийн 31 хувь) гаргасан байгаа боловч үүнээс хойш дахин дүн мэдээ гаргаагүй.

б. Нийгмийн даатгал, тэтгэвэр, тэтгэмж.

Хөдөлмөр эрхэлж буй иргэн сайн дураар болон албан журмаар нийгмийн даатгал төлөх хуультай бөгөөд ажил олгогчтой хөдөлмөрийн гэрээ, ажил гүйцэтгэх гэрээ болон хөлсөөр ажиллах гэрээ байгуулан ажиллаж байгаагаас бусад иргэн нийгмийн даатгалд сайн дурын хэлбэрээр хамрагдаж болно. Энэхүү нийгмийн

даатгалын шимтгэлд төлсөн төлбөр нь	-	Тэтгэврийн даатгал
Нийгмийн даатгалын санд төвлөрч тэндээс	-	Тэтгэмжийн даатгал
тэгшитгэн хуваарилах эв хамтын зарчимд	-	Эрүүл мэндийн даатгал
тулгуурладаг. Нийгмийн даатгал нь дараах	-	Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс
5 төрлөөс бүрдэнэ.	-	шалтгаалсан өвчний даатгал
Үүнд:	-	Ажилгүйдлийн даатгал

Хүснэгт 1. Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хувь, хэмжээ

Нийгмийн даатгалын төрөл	Ажил олгогчийн хөдөлмөрийн хөлсний сан, түүнтэй орлогоос шимтгэлийн хувь /хувиар/	оолгогчийн хөлсний сан, адилтгах төлөх хэмжээ	Даатгуулагчийн хөдөлмөрийн хөлс, адилтгах төлөх шимтгэлийн хувь /хувиар/
Тэтгэврийн даатгал	7.0		7.0
Тэтгэмжийн даатгал	1.0		0.8
Эрүүл мэндийн даатгал	2.0		2.0
Ажилгүйдлийн даатгал	0.2		0.2
Үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгал	0.8, 1.8, 2.8		-
Шимтгэлийн дүн	11.0, 12.0, 13.0		10.0

Өнөөгийн байдлаар өндөр настны тэтгэврийг 329.990 (1 396 857.3 тэрбум төгрөг), хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 71.709 (255 129.3 тэрбум төгрөг) тэжээгчээ алдсаны 20.222 (72 869.4 тэрбум төгрөг), цэргийн 19,035 (139 407.4 тэрбум төгрөг) иргэн Нийгмийн даатгалын сангаас нийт 440,956 хүн тэтгэвэр авч байна. Үүнээс 163,000 иргэн нь Улаанбаатар хотод амьдардаг.

2019 онд 294.1 мянган иргэн эх, олон хүүхэдтэй эх, эцгийн тэтгэмж, 223.3 мянган иргэн алдарт эхийн одонгийн мөнгөн урамшуулал, 60,8 мянган хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх тусламж хөнгөлөлт, 1 000.6 мянган хүн 18 хүртэлх насны хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж авчээ.

Хүснэгт 2. Тэтгэвэр, тэтгэмжийн төрөл.

2. COVID-19-ийн үеийн нөхцөл байдал.

Манай улс Коронавирусийн халдварын дэгдэлтээс урьдчилан сэргийлж, шуурхай шийдэмгий арга хэмжээнүүдийг авч ирсэн. Цар тахлын тархалтыг дотоодоо алдаагүй бөгөөд түүнээс шалтгаалсан эдийн засгийн хүндрэл удаан үргэлжилж, жижиг дунд бизнесийн үйл ажиллагаанууд доголдож, улмаар ядуу болон эмзэг бүлгийн хүмүүст хүндээр нөлөөлж магадгүй байна.

А. Төрөөс авсан арга хэмжээнүүд.

Монгол УИХ-ын 2020 оны 4 сарын 9-ны өдөр COVID-19 цар тахлын үед иргэдийн эрүүл мэнд, орлогыг хамгаалах, ажлын байрыг хадгалах, эдийн засгийг идэвхжүүлэх 4 төрлийн багц арга хэмжээний авах 21 дугаар тогтоол батлагдсан. Энэхүү тогтоолын дагуу нийгмийн хамгааллын чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийг дурьдвал:

- Монгол Улсын иргэний 2020 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2020 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд олсон цалин, хөдөлмөрийн хөлс, шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлогод ногдох хувь хүний орлогын албан татварыг чөлөөлөх (Төсөвт байгууллага болон гадаадын зээл, тусламжаар ажил гүйцэтгэж байгаа байгууллага хамаарахгүй),
- Хүүхдийн мөнгө: COVID-19 цар тахалтай холбогдуулан хүүхдүүдэд 2020 оны 10 дугаар сарын 01 хүртэл сар бүр олгож байгаа 100 мянган төгрөгийг 2020 он дуустал олгохоор

болов. Нийт 1 сая 250 мянган хүүхэд хүүхдийн мөнгө авах бөгөөд 300 тэрбум төгрөг зарцуулна.

- Тэтгэвэр, тэтгэмж: Нийгмийн халамжийн сангаас олгож байгаа халамжийн тэтгэвэр болон байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэл насны хүүхдэд 2020 оны 10 дугаар сарын 01 хүртэл хугацаанд сар бүр олгож байгаа 288 мянган төгрөгийн тэтгэмжийг 2020 он дуустал олгох,
- Сайн дураар даатгуулсан, нийгмийн даатгалын байгууллагатай сайн дураар даатгуулахаар гэрээ байгуулсан Монгол Улсын иргэний 2020 оны 4 сарын 1-ний өдрөөс 2020 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд түүний хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцүү орлогод ногдох тэтгэвэр, тэтгэмж, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын шимтгэлийг чөлөөлж, даатгуулагчийг мөн хугацаанд шимтгэл төлснөөр тооцох,
- Цар тахлын улмаас үйл ажиллагаа нь доголдож, орлого нь буурч байгаа боловч ажлын байрыг хадгалж, хуульд заасан хугацаанд нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийн тайлан ирүүлсэн хуулийн этгээдэд ажиллаж байгаа даатгуулагчийн 2020 оны 4 сарын 1-ний өдрөөс 2020 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд төлөх тэтгэвэр, тэтгэмж, ажилгүйдэл болон үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний даатгалын шимтгэлийг чөлөөлөх ба даатгуулагчийг мөн хугацаанд шимтгэл төлснөөр тооцох,

- Албан татвар ногдох орлогын нийт дүн нь өмнөх татварын жилд 1.5 тэрбум төгрөгөөс бага байсан төрийн болон орон нутгийн өмчит, түүний оролцоотой хуулийн этгээдээс бусад Монгол Улсын хуулийн дагуу үүсгэн байгуулагдсан албан татвар төлөгчийн 2020 оны 4 сарын 1-ний өдрөөс 2020 оны 10 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд олсон орлогод ногдуулсан аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг чөлөөлөх,
- Зах, худалдааны төв болон худалдаа, үйлдвэр, үйлчилгээ, хувийн сургууль, цэцэрлэг, хүүхэд харах үйлчилгээний зориулалтаар байр, талбай түрээслүүлсэн албан татвар төлөгч түрээсийн төлбөрөө бууруулсан нь нотлогдсон тохиолдолд бууруулсан хэмжээгээр түрээсийн орлогод ногдуулах аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хөнгөлөлт эдлүүлэх,
- 2020 оны 3 сарын 1-ний өдрөөс 2020 оны 6 сарын 30-ны өдрийн хооронд элсэн чихэр, ургамлын тос, бүх төрлийн хүнсний будаа, 15000 мянган тонн элит үрийн улаан буудай, 160.000 мянган тонн хүнсний улаан буудайг импортлоход гаалийн болон импортын барааны нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх,
- Иргэний тэтгэвэр барьцаалсан зээлийн төлбөрийг төрөөс нэг удаа төлөх арга хэмжээний хүрээнд банканд байршуулсан нийгмийн даатгалын сангийн мөнгөн хөрөнгийг чөлөөлөх;
- Хүнсний хангамж зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн иргэнд

олгож байгаа хүнсний талоныг 5 сарын 1-ээс 10 сарын 1-ны өдөр хүртэл хоёр дахин нэмэгдүүлэх. Ингэснээр 122.000 мянган насанд хүрэгч 32.000 төгрөг, 118.200 мянган хүүхэд тус бүр 16.000 төгрөгийн хүнсний талоны дэмжлэг авна,

Цар тахалтай холбогдуулан Улсын онцгой комиссоос сургууль, цэцэрлэг, үзвэр, сургалтын төвүүдийн үйл ажиллагааг бүрэн зогсоож бар, ресторан, үйлчилгээний төвүүдийн ажиллах цагийн хуваарьт өөрчлөлт оруулан, хилийн бүрэн хориог тогтоосон. Үүнээс гадна түр хугацаанд орон нутгийн зорчих хөдөлгөөнийг түр хязгаарласан билээ. Эдгээр арга хэмжээг авснаар 1439 цэцэрлэг, 820 сургууль, 175 их дээд сургууль, коллеж, 345 үзвэр үйлчилгээний цэгүүд бүрэн зогссон. Хөл хорио тогтоосноос хамааран хамгийн их хохирол амсаж байгаа салбаруудад аялал жуулчлал, зочид буудал, үзвэр үйлчилгээ, хүн тээвэр болон нүүрс тээвэр, нийтийн хоол, бэлэн хувцас, тавилгын худалдааны салбарыг нэрлэж болно. Үүнийг хэрэглээний үнийн индексээс харж болох бөгөөд ялангуяа тээврийн салбар 4,5 саруудад хасах хувийн өсөлттэй гарчээ. Улс хоорондын хөдөлгөөнийг зогсоож, хил хаах, хөл хорио тогтоох зэрэг арга хэмжээ авсны улмаас олон ажилчин, тэр дундаа албан бус эдийн засагт ажиллаж байгаа, эсвэл тохиолдлын чанартай ажил эрхэлдэг хүмүүсийн хувьд ажилдаа ирж очиж чадахгүй, ажил эрхлэх боломжгүйд хүрч, цалин, орлогод нь шууд нөлөөлж байна.

Б. COVID-19-ийн үеийн нийгэм хамгааллын нөхцөл байдал.

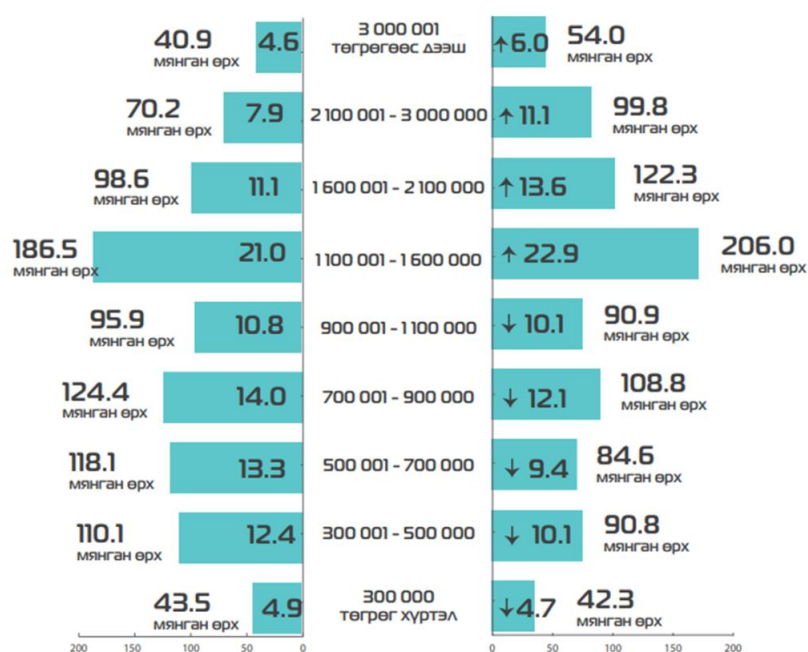
Нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд олгосон тэтгэвэр, тэтгэмж, тусламж,

үйлчилгээ, хөнгөлөлтийн хэмжээ өмнөх оны мөн үед 384.5 төгрөг байсан бол энэ оны 7-р сарын байдлаар 796.5 төгрөг болон өсчээ. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдагчид 2018 онд 1 593.8 мянга, 2019 онд 2 046.0 мянга байсан нь 2 179.7 мянга болон 133.7 мянган хүнээр нэмэгдсэн тооцоо гарчээ.

Статистикийн дүн мэдээгээр төрийн албан хаагчдын цалинг өнгөрсөн оныхоос 18 хувь нэмэгдүүлсэн, хүүхдийн мөнгийг 100 мянга болгосон, тэтгэмж авагчдын тоог 133.7 мянгаар өссөн нь өрхийн мөнгөн орлого нэмэгдсэн байдалтай харагдуулахад нөлөөлж байгаа боловч орлого нь тодорхойгүй байгаа 360 мянга орчим иргэний орлого 2-3 дахин буураад байгааг хараат бус судалгааны байгууллагуудын гаргасан судалгаа харуулдаг. Өрхийн орлогын бүтцээр авч үзвэл цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийн орлого

өнгөрсөн оныхоос нэмэгдсэн боловч үйлдвэрлэл үйлчилгээнээс олох орлого буурсан байна. Харин зарлагын бүтцээр хүнс болон хүнсний бус (бэлэн хувцас, гутал, 9.2 хувийг тээврийн хэрэгслийн сэлбэг, засвар, үйлчилгээ, 5.5 хувийг харилцаа холбооны үйлчилгээ, 4.8 хувийг эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, үйлчилгээ, 4.3 хувийг боловсролын үйлчилгээ) зардал өсч бусад зардал буурсан. Хэрэглээгээ хязгаарлах үзэгдэл 1 саяаас доош орлоготой өрхүүдэд ихээхэн түгээмэл байгаа бөгөөд үүнд хотод амьдарч буй иргэд хүнсний хэрэглээгээ, нийтдээ хүнсний бус хэрэглээгээ ихээр хязгаарлаж байна. Засгийн газраас хүнсний бүтээгдэхүүний БНХАУ-аас импортлохыг хориглосон хэмээх ойлголт нь 1-4 дүгээр саруудад хүнсний бүтээгдэхүүний үнэд зарим талаар шууд нөлөөлөл үзүүлж нэмэгдсэн боловч 8-р сарын эхнээс хэвийн хэмжээнд ирж байгааг хэлэх нь зүйтэй.

Хүснэгт 3. Өрхийн мөнгөн орлого.

Валютын хадгаламж, 2018 оны 7-р сарын эцэст 2 926.1 тэрбум төгрөг байсан нь 4 584.3 болж өссөн бөгөөд хугацаа хэтэрсэн зээл 878.7 тэрбум төгрөг байж 2018 оныхоос 15 хувиар буурч байсан бол 1 136.6 төгрөг болон өссөн байна. Энэ нь иргэд цар тахлын нөхцөл байдлаас хамааран үнийн өсөлт, инфляцаас болгоомжлон хэрэглээгээ хязгаарлан валютын хадгаламжаа нэмэгдүүлэх, орлого нь буурсан иргэд зээлээ төлөх чадваргүйн улмаас хугацаагаа сунгах явдал их байгаа хэмээн үзэж болно. Хүмүүс бараа, үйлчилгээг худалдан авах боломжгүй, эсвэл худалдан авахаас татгалзах хандлагатай байгаа бөгөөд энэхүү тодорхойгүй, айдастай нөхцөл байдлын улмаас аж ахуйн нэгжүүд ажилтан авах, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг худалдан авах, хөрөнгө оруулалт хийх зэргээ хойшлуулах хандлагатай байна.

2020 оны 1 дүгээр сарын 27-ноос хойш хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 16 хувь нь ямар нэгэн орлого олоогүй, 73 хувь нь бизнесийн орлого буурсан. Коронавирусийн тархалтаас шалтгаалан өрхүүд бизнесийн үйл ажиллагаагаа зогсоосон, үйл ажиллагаа нь тасалдсан болон үйлчлүүлэгчийн тоо буурсан зэрэг нь орлого буурахад голлон нөлөөлжээ. Дээр авч үзсэн албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн цар тахлын хөл хорио тогтоохоос өмнө 1-3 сая төгрөг хүртэлх орлоготой иргэд 43.5 хувь байсан бол хөл хорио тогтоосноос хойш тэдний хэмжээ эрс буурч 18.3 хувь болж 2.3 дахин, 3-5 саяын орлоготой иргэдийн тоо 10.3 хувиас 3.3 хувь буюу 3 дахин, 5 саяаас дээш орлоготой иргэд 13,9 хувь байсан нь 3.2 хувь хүртлээ буюу 4 дахин буурсан байна. 3 саяаас доош орлоготой иргэд (Цэвэр

ашгийн хэмжээ 10-15 хувь) 40 орчим хувийг бүрдүүлж байгаа нь ядуурлын хэмжээг 100 илүү мянга орчим хүнээр тэлэх үндсэн бүлэг болох магадлалтай хэмээн харж байна. Үүнээс гадна цар тахал удаан үргэлжилбэл тэг зогсолт хийж байгаа аялал жуулчлал, хүн тээвэр, үзвэр үйлчилгээний салбарт ажиллагсадын нөхцөл байдал илүү их хүндрэх болно.

Коронавирусээс шалтгаалсан сөрөг нөлөөнд цалинтай хөдөлмөр эрхэлдэг хүн ам харьцангуй бага өртсөн хэдий ч гурван өрх тутмын нэгийг нь цалингийн орлого буурсан байна. Нийт өрхийн 73 хувь, ялангуяа ядуу өрхийн 85 хувь нь нэгдүгээр сарын сүүлээс эхлэн ямар нэгэн хэлбэрээр бэрхшээлтэй тулгарчээ.

Ажилгүй хүн өмнөх оны мөн үеэс 47.4 (36.2%) мянгаар буурч, өмнөх улирлаас 1.0 мянга (1.2%)-аар өссөн байна. Ажиллагчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс өсөхөд хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын хувьд цалин хөлстэй түр ажиллагч (66.9 мянгаар) болон эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын хувьд барилгын салбарын ажиллагчид (23.2 мянгаар), хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааны салбарынх (20.0 мянгаар) өссөн нь голлон нөлөөлжээ. Энэ нь хилийн хорио тогтоосноор гадаадын ажиллах хүч цөөрсөн, орлого нь буурсаны улмаас хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид хөлсний ажил эрхлэх болсонтой холбоотой байж магадгүй. Гэвч ДНБ, 2020 оны эхний хагас жилд 9.7 хувиар буурсны (-6.2) пункт нь уулуурхай, олборлолтын салбарт, (-3.4) пункт нь үйлчилгээний салбарт, тухайлбал (-1.8) пункт нь тээвэр, мэдээлэл холбооны салбарт, (-1.5) пункт нь бөөний болон, жижиглэн худалдааны салбарт, (-1.6)

пункт нь бүтээгдэхүүний цэвэр татварт тус тус ногдож байна. Ийнхүү үйлдвэрлэл үйлчилгээ, тэр дундаа Монгол Улсын ДНБ-д голлох үүрэг гүйцэтгэдэг уул уурхайн салбар бууралттай байгаа нь цаашид ауилгүйдлийн түвшин нэмэгдэх, эдгээрийг дагасан бусад салбаруудын үйл ажиллагаа доголдох нөхцлийг бүрдүүлнэ.

Дүгнэлт, зөвлөмж.

Цар тахалтай холбогдуулан Монгол Улсын Засгийн газраас нийгмийн халамжийн тэтгэмжүүдийг нэмэгдүүлсэн нь нийт иргэдийн орлогыг тодорхой хэмжээнд өсгөх эерэг үр дүнг авч ирсэн байна. Эдгээр арга хэмжээг авснаар өндөр настан, хүүхэд, өрх толгойлсон эхчүүд, ядуу өрхүүдэд тодорхой хэмжээний дэмжлэг болсноор энэхүү бүлгүүд цар тахлын хөл хорионы улмаас нийгэмд учирч буй эрсдэлүүдэд бага хэмжээгээр өртжээ.

Хилийн хорио тогтоосноор гадны ажиллах хүчний тоо цөөрч, Монгол улсын иргэд цалинтай хөдөлмөр эрхлэх сайн боломжийг нээж өгсөн. Энэхүү үеийг ашиглан иргэдийн мэргэжил боловсролыг дээшлүүлэх, гадны ажиллах хүчийг нөхөх чадамжийг дээшлүүлэхэд анхаарч ажиллах яаралтай шаардлага бий. Гэхдээ энэ байдал цаашид удаан үргэлжилбэл гадаадын хөрөнгө оруулалт буурах, үйлдвэрлэл үйлчилгээний салбар цөөрөх, ажлын байрны тоо хумигдах аюул бүрэн бий.

Цар тахлаас урьдчилан сэргийлж хөл хорио тогтоосон нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч болон хөдөө аж ахуйн салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг өрхүүдэд илүү нөлөөлжээ. Ялангуяа хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн голлон ажилладаг салбарууд,

тэдний хөрөнгө орлого, зээлийн байдалд яаралтай дүн шинжилгээ хийж тусгайлсан арга хэмжээнүүдийг авахгүй бол улсын ядуурлын төвшин огцом нэмэгдэх аюул нүүрлээд байна. Өнгөрсөн хугацаанд ядуурлын эсрэг улс орнуудын тэмцэл бүхэллэг, цөм шинжтэй байсаар ирсэн. Өөрөөр хэлбэл, дэлхий даяар ядуурлыг том зургаар харж, эл бул хар чулууг хөдөлгөхөөр байдаг чадлаа барсан нь үр дүн муутай, хүч, хөрөнгө тарамдсан арга зам байжээ. Харин том асуудлыг олон жижиг хэсэг болгон хуваабал ядуурлын эсрэг тэмцлийг удирдахад илүү хялбар болох санааг эдийн засагчид дэвшүүлж, түүнийгээ нотолжээ. Ядуурлын шалтгаануудыг илүү нарийвчилж, тодорхой асуудалд чиглүүлж, түүнийг онилсон шийдэл хэрэгжүүлбэл илүү үр дүнтэй гэж үзсэн байна. Тухайлбал, эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөө аж ахуй, байгаль орчны хүчин зүйлсийг задлан шинжлээд, ядууралтай тэмцэхэд гүйцэтгэж буй үүргийг үнэлэх аргачлалыг боловсруулжээ. Мөн 2020 оны гарсаар ажлаас халагдсан иргэд зөвхөн НД ажилгүйдлээс тэтгэмж авсан боловч COVID 19-ийн вакцин гартал орлоготой байх боломжгүй байна. Иймээс НД-ийн ажилгүйдлийн тэтгэмжийг 76 хоногоор биш түүнээс илүү хоногоор тооцож, ажилгүйдлийн тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй байна.

Иргэд болон аж ахуйн нэгж байгууллагууд эрсдэлээс болгоомжлон аль болох мөнгөн хуримтлал үүсгэх, хэрэглээгээ танах байдал түгээмэл болжээ. Энэ нь цаашдын хөрөнгө оруулалтыг хумих, эдийн засагт эргэлдэх мөнгөн хөрөнгийг багасгах, үйлдвэрлэл үйлчилгээний салбаруудын орлого буурахад нэмэлт нөлөөл үзүүлэхээр байна.

Сургууль, цэцэрлэг, үзвэр үйлчилгээний газруудын үйл ажиллагааг зогсоож, төсвийн хөрөнгөөр хийх хөрөнгө оруулалт худалдан авалтыг тодорхой хэмжээгээр хязгаарласан нь тэдгээрийн дэд бүтэц буюу үйлчилгээ үзүүлэн дагаж амь зуудаг бүлгийн санхүү эдийн засгийн байдал

нэлээд дордсон, зээлийн эргэн төлөлтдөө барьцаалагдсан байдалтай байгаа юм. Иймээс тэдэнд эргэн эргэлтийн хөрөнгө бүрдүүлэх, зээлийн хүүг бууруулахад төрийн зүгээс анхаарч ажиллах нь зөв болно.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

ФРИДРИХ-ЭБЕРТИЙН САН

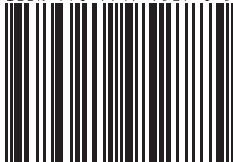
Ландмарк төв,
Сүхбаатар дүүрэг 1-р хороо,
Чингисийн өргөн чөлөө 13,
Шуудангийн хайрцаг 831,
14251 Улаанбаатар,
Монгол Улс

Фэйсбүүк: @fesmongolia

Цахим шуудан: info@fes-mongolia.org

Цахим хуудас: <https://www.fes-mongolia.org/>

ISBN 978-9919-9527-8-5

9 789919 952785

